

Nr 19.

Ankom till riksdagens kansli den 6 juni 1941 kl. 2 e. m.

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av väckta motioner om vissa ändringar i valordningen beträffande val till landstingen m. m.

Uti de likalydande till konstitutionsutskottet hänvisade motionerna nr 128 i första kammaren av hr *von Stockenström m. fl.* och nr 165 i andra kammaren av hr *Mosesson m. fl.* hemställes, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning beträffande sådana ändringar i valordningen för val till riksdagens andra kammare och till landstingen, att en proportionellt riktigare och mer rättvis mandatfördelning mellan de olika partigrupperna kommer till stånd, ävensom om framläggande för riksdagen snarast möjligt av de förslag, vartill utredningen kan föranleda».

Utskottet, som tidigare denna dag avgivit utlåtande över motionerna i vad de avse andrakammarvalen, upptager dem nu till behandling i vad de avse landstingsmannavalen.

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionerna.

Enligt 1862 års landstingsförordning i dess ursprungliga lydelse var varje stad och varje härad eller tingslag en egen valkrets. Varje stad utsåg en landstingsman för varje påbörjat tal av 2,500 invånare, medan motsvarande siffra för lantvalkrets var 5,000.

Ändring i dessa regler skedde år 1909 i samband med den proportionella valmetodens införande. Den nya indelningen baserades fortfarande på skillnaden mellan stad och landsbygd. Men inom vardera av dessa kategorier skulle nya indelningsgrunder tillämpas. För varje valkrets skulle enligt 1909 års regler utses en landstingsman och däröver efter folkmängden en landstingsman, på landsbygden för varje fullt tal av 5,000 invånare och i stad för varje fullt tal av 3,000. Stad skulle bilda egen valkrets, om den hade minst 6,000 invånare. En mindre stad skulle däremot utgöra egen valkrets, endast om det mött synnerlig olägenhet att förena den med annan eller andra sådana städer till en gemensam valkrets om minst 6,000 och högst 12,000 invånare. För landsbygdens del sökte man vinna större valkretsar genom att ansluta valkretsindelningen till domsagorna. Domsaga med mindre folkmängd än 30,000 skulle i regel utgöra en valkrets. Domsaga med 30,000 invånare eller mera skulle däremot delas i valkretsar under iakttagande av att varje valkrets i allmänhet komme att utse minst 3 och högst 6 landstingsmän.

Samtidigt med att städernas överrepresentation i landstingen år 1918 avskaffades, modifierades reglerna för valkretsindelningen för att den proportionella valmetoden bättre skulle komma till sin rätt. Det antal landstingsmän, som i regel skulle utses i en valkrets på landet, ändrades nu till minst 5 och högst 8. För att domsaga skulle delas i valkretsar, skulle dess folkmängd i regel uppgå till minst 40,000 invånare.

I syfte att genom förstoring av valkretsarna i allmänhet och framför allt genom förhindrande av allt för små stadsvalkretsar bättre utnyttja det proportionella valsättet föreslogs i proposition till 1924 års riksdag med förslag till ny landstingslag bl. a. uteslutande av det tidigare stadgandet, att stad och landsbygd ovillkorligen skulle välja var för sig. En generell bestämmelse skulle införas därom, att för varje valkrets såväl i stad som på landet i allmänhet skulle utses minst 5 högst 9 landstingsmän. Stad med mindre folkmängd än 20,000 skulle förenas med annan stad eller med andra städer eller med angränsande landsbygd till en valkrets med minst 20,000 högst 44,999 invånare. Stad vars folkmängd utgjorde minst 20,000 skulle bilda egen valkrets även om flera än 9 landstingsmän skulle utses för staden. Landsbygden skulle delas för sig eller i fall som nyss sagts tillsammans med angränsande stad eller städer i valkretsar med minst 20,000 högst 44,999 invånare. Indelning av valkretsar skulle där så lämpligen kunde ske på landet verkställas efter domsaga, tingslag eller härad men eljest efter kommuner. För att städernas intressen skulle bli vederbörligen tillgodosedda föreslogs vidare i propositionen som en garanti i detta hänseende, att beslutet i fråga om valkretsindelningen skulle underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Konstitutionsutskottet framhöll i sitt utlåtande i ämnet till riksdagen, att landsbygd och stad enligt utskottets mening fortfarande borde vara skilda åt i valkretshänseende med hänsyn till den intressesammanställning, som förelåg dem emellan. Första kammaren godkände det förslag till lagtext, som konstitutionsutskottet från dessa utgångspunkter utarbetat. Andra kammaren däremot godkände en till utskottets utlåtande fogad reservation, som i huvudsakliga delar överensstämde med det kungliga förslaget. I anledning härav framlade konstitutionsutskottet ett sammanjämningsförslag, som godkändes av riksdagen och som innehöll de bestämmelser i ämnet vilka inflöto i 1924 års landstingslag och i huvudsak fortfarande gälla.

I landstingslagen i dess nuvarande lydelse heter det inledningsvis, att landstingens ledamöter utses för länets landsbygd och de städer i länet, som delta i landsting. För val av landstingsmän indelas landstingsområdet i valkretsar. För varje valkrets utses, oavsett dess folkmängd, en landstingsman, och därutöver efter folkmängden en landstingsman för varje fullt tal av 5,000. Vid landstingsområdesindelning i valkretsar skall som grundläggande regel iakttagas, att för varje valkrets komma att utses minst 5 högst 9 landstingsmän. Stad vars folkmängd utgör minst 15,000 invånare bildar dock en valkrets. Stad med mindre folkmängd än 15,000 förenas med annan stad eller andra städer eller med angränsande landsbygd till en valkrets. Valkrets

bestående av stad och landsbygd får emellertid ej utan synnerliga skäl bildas. I valkrets, som utgöres endast av städer, skall folkmängden uppgå till minst 15,000. Där med iakttagande av de nyss återgivna bestämmelserna bildande av valkrets skulle medföra synnerlig olägenhet, må område med lägre invånareantal än förut angivits utgöra valkrets; sådan valkrets skall dock om landsbygd däri ingår hava en folkmängd av 10,000 invånare. För beslut om bildande av sådan valkrets erfordras kvalificerad majoritet. Indelningen i valkretsar jämte det antal landstingsmän, som skall utses för varje valkrets, fastställles efter de förut angivna grunderna av landstinget. Förslag till omförmälda indelning skall till landstinget avgivas av länsstyrelsen, sedan landstingsområdets kommuner beretts tillfälle att yttra sig. Indelningen skulle enligt övergångsbestämmelser till landstingslagen verkställas vid lagtima landstingsmöte år 1925. Varda de förhållanden, som legat till grund för den fastställda ordningen, så ändrade, att jämkning däri till följd av de förut återgivna stadgarna påkallas, eller finnes eljest sådan jämkning nödig, äger landstinget på länsstyrelsens förslag eller efter inhämtande av dess yttrande verkställda jämkningen. Landstings beslut i fråga om landstingsområdets indelning i valkretsar vid val av landstingsmän skall underställas Kungl. Maj:t för godkännande. — Efter landstingslagens tillkomst hava i syfte att vid landstingsmannavalen åstadkomma större proportionell rättvisa år 1926 de redan tidigare för andrakammarvalens vidkommande införda bestämmelserna om s. k. valteknisk samverkan gjorts tillämpliga jämväl å förstnämnda val.

Vid 1926, 1928 och 1935, 1936 och 1937 års riksdagar väcktes förslag syftande till att vid landstingsmannavalen tillförsäkra de olika partierna mandat i förhållande till deras röstetal inom ett landstingsområde i dess helhet. Samtliga dessa förslag avstyrktes av konstitutionsutskottet och avslogos av riksdagen. Utskottet hänvisade härvid bl. a. till de skäl, som anförts emot ett system med utjämningsförfarande vid andrakammarvalen, och som i huvudsak ansåges äga giltighet även i fråga om landstingsmannavalen. Härutöver anförde utskottet år 1937 (utlåtande nr 8), att något behov av sådana lagändringar, att ökad proportionalitet möjliggjordes vid dessa val, icke kommit till uttryck inom landstingen själva och icke heller torde föreligga. Landstingen hade nämligen hittills icke funnit skäl begagna den möjlighet, som enligt landstingslagen förefunnes, att uppdelat landstingsområdena i så litet antal valkretsar som möjligt med högsta möjliga antal landstingsmän i varje.

I anledning av motioner vid 1938 års riksdag angående ändrade bestämmelser om valkretsindelning vid landstingsmannaval framhöll konstitutionsutskottet i sitt utlåtande (nr 11) i ämnet härutöver, att gällande bestämmelser i flertalet fall icke utgjorde hinder för en förstoring av de mindre landstingsvalkretsarna. Enligt utskottets mening borde det därför fortfarande få ankomma på landstingen själva att inom den nuvarande lagstiftningens ram samt under Kungl. Maj:ts kontroll och med beaktande av olika lokala intressen och behov besluta önskvärda jämkningar i valkretsarnas storlek. Vad frågan om stads och landsbygds förening i en och samma valkrets vid

val av landstingsmän beträffar, lade landstingslagen icke något ovillkorligt hinder i vägen härför. Med hänsyn härtill och då bestämmelserna i förevarande ämne tillkommit såsom led i en träffad kompromiss samt allt fort betydande meningsmotsättningar gjorde sig gällande i frågan, ansåg utskottet tiden icke inne för en ändring av de nuvarande bestämmelserna på detta område. Utskottet avstyrkte därför de motionsvis väckta förslagen. Dessa avslogos också av riksdagen.

Då några nya synpunkter på den förevarande frågan icke framförts i motionerna, får utskottet, under hänvisning till vad utskottet tidigare anfört såväl emot införande av ett system med utjämningsförfarande vid landstingsman-
naval som emot en ändring för närvarande av bestämmelserna om landstings-
valkretsarnas storlek, hemställa,

att motionerna, i vad de i förevarande utlåtande upptagits för behandling, icke måtte till någon riksdagens åtgärd för-
anleda.

Stockholm den 6 juni 1941.

På konstitutionsutskottets vägnar:

J. E. ANDERSSON.

Närvarande: Herrar Hallén, Andersson i Ovanmyra, Oscar Gottfrid Karlsson*, Holmström, Källman, Herlitz, John Björck, Fredrik Ström, John Gustavson, Anders Andersson, Bror Nilsson*, Sven Hansson*, Andersson i Igelboda, Nordström, Arnemark*, Hällgren, Nolin, Spångberg och Nilsson i Norrlångträsk samt fru Björck.*

* Ej närvarande vid justeringen.

Reservationer:

- 1) av herrar *Källman, Holmström, Herlitz* och *Nolin*;
- 2) av herr *Fredrik Ström* mot viss del av utskottets motivering.